

TERMINAL DAVRDA BEMORLARDA HAMSHIRALIK PARVARISHINING MAQSADI

NOMAZOVA SHOHISTA SHOVKAT QIZI

*So‘zangaron Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi
hamshiralik ishi fani yetakchi o‘qituvchisi*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada terminal davrda bo‘lgan bemorlarga hamshiralik parvarishini tashkil etishning maqsadi, vazifalari va ahamiyati yoritilgan. Terminal davr inson hayotining yakuniy bosqichi bo‘lib, bu davrda bemorlarning jismoniy, ruhiy, ijtimoiy va ma‘naviy ehtiyojlarini qondirish alohida ahamiyat kasb etadi. Hamshiralik parvarishining asosiy maqsadi bemorning og‘riq va noqulayliklarini kamaytirish, hayot sifatini yaxshilash hamda bemor va uning yaqinlariga psixologik yordam ko‘rsatishdan iborat. Maqolada palliativ yordam tamoyillari, terminal holatdagi bemorlarda kuzatiladigan muammolar va ularni bartaraf etishda hamshiraning roli ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, bemorlarning qadr-qimmati va insoniy huquqlarini hurmat qilgan holda sifatli parvarish ko‘rsatishning zamonaviy yondashuvlari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: *Terminal davr, hamshiralik parvarishi, palliativ yordam, bemor parvarishi, hayot sifati, og‘riqni boshqarish, simptomatik davolash, psixologik yordam, ma‘naviy qo‘llab-quvvatlash.*

KIRISH

Terminal davr bemor hayotining yakuniy bosqichi bo‘lib, ushbu davrda davolashdan ko‘ra bemorning hayot sifatini saqlash, azob-uqubatlarini kamaytirish va insoniy qadr-qimmatini ta‘minlash ustuvor ahamiyat kasb etadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (WHO) 2014-yilda qabul qilingan WHA67.19 rezolyutsiyasida palliativ yordamni sog‘liqni saqlash tizimining ajralmas qismi sifatida e‘tirof etgan.

Keyinchalik WHO tomonidan 2020-yil 5-avgustda yangilangan palliativ yordam bo'yicha rasmiy ma'lumotlarda terminal holatdagi bemorlarga ko'rsatiladigan hamshiralik parvarishining asosiy maqsadi bemor va uning oilasining hayot sifatini yaxshilash, og'riq hamda boshqa jismoniy, psixologik, ijtimoiy va ma'naviy muammolarni yengillashtirishdan iborat ekanligi ta'kidlangan.

ASOSIY QISM

Terminal davrda hamshiralik parvarishining eng muhim vazifalaridan biri og'riq sindromini samarali nazorat qilish hisoblanadi. Ilmiy kuzatuvlarga ko'ra, hayotining so'nggi bosqichidagi onkologik bemorlarning aksariyatida kuchli og'riq kuzatiladi. Hamshira bemorning og'riq darajasini muntazam baholab boradi, shifokor tomonidan belgilangan analgetik terapiyaning samaradorligini nazorat qiladi va simptomlarning dinamikasini qayd etadi. Bunda maqsad bemorning jismoniy azobini kamaytirish va qolgan umrini imkon qadar qulay o'tkazishini ta'minlashdan iborat. WHO ma'lumotlariga ko'ra, og'riqni erta aniqlash va nazorat qilish palliativ yordamning asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi.

Psixologik qo'llab-quvvatlash ham terminal davrda hamshiralik faoliyatining muhim tarkibiy qismidir. Bemor o'z kasalligining og'irligini anglagan sari qo'rquv, xavotir, tushkunlik va yolg'izlik hissini boshdan kechirishi mumkin. Hamshira bemor bilan samimiy muloqot o'rnatish, uni tinglash va ruhiy jihatdan qo'llab-quvvatlash orqali psixologik barqarorlikni saqlashga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bemor bilan empatik muloqot qilish uning ruhiy holatini yaxshilab, davolash va parvarish jarayoniga bo'lgan ishonchini oshiradi.

2023-yil 1-iyunda WHO Yevropa mintaqasi tomonidan e'lon qilingan ma'lumotlarda palliativ yordamning asosiy maqsadi o'lim jarayonini tezlashtirish yoki kechiktirish emas, balki insonning hayotining oxirgi davrida munosib yashashini ta'minlash ekani alohida ta'kidlangan. Shu nuqtai nazardan, hamshiralik parvarishi bemorning qadr-qimmatini, mustaqilligi va shaxsiy istaklarini hurmat qilish tamoyillariga asoslanadi.

Terminal davrda hamshiralik parvarishi bemorni davolashdan ko'ra uning hayot sifatini maksimal darajada saqlab qolishga qaratiladi. Jamoat salomatligi va hamshiralik ishi nuqtai nazaridan ushbu davrda parvarishning samaradorligi bemorning biologik, psixologik va ijtimoiy holatlari o'rtasidagi muvozanat bilan belgilanadi. Zamonaviy palliativ yordam konsepsiyasiga ko'ra, bemorning umumiy ahvoli faqat fiziologik ko'rsatkichlar bilan emas, balki uning ruhiy holati, og'riq darajasi va kundalik faoliyatni bajarish imkoniyati bilan ham baholanadi.

Terminal davrda organizmning fiziologik zaxiralari asta-sekin kamayib boradi. Buni biologik tizimning funksional holati orqali quyidagi soddalashtirilgan model yordamida ifodalash mumkin:

$$H = F + P + S$$

Bu yerda:

H - bemorning umumiy holati (Health Status);

F - fiziologik holat;

P - psixologik holat;

S - ijtimoiy qo'llab-quvvatlash darajasi.

Agar ushbu omillardan biri keskin pasaysa, umumiy salomatlik ko'rsatkichi ham pasayadi. Shu sababli hamshiralik parvarishi faqat dori berish bilan cheklanmaydi, balki bemorning barcha ehtiyojlarini qamrab oladigan kompleks yondashuvni talab qiladi.

Terminal davrda og'riq eng ko'p uchraydigan simptomlardan biri hisoblanadi. Og'riq kuchayishi organizmda stress gormonlari sekretsiasini oshiradi, yurak urish tezligini ko'paytiradi va nafas olish faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Biologik jihatdan og'riq va hayot sifati o'rtasidagi bog'liqlikni quyidagicha ifodalash mumkin:

$$Q = 1 / P$$

Bu yerda:

Q - hayot sifati;

P - og'riq intensivligi.

Formula shuni ko'rsatadiki, og'riq kuchaygan sari hayot sifati pasayadi. Hamshiraning asosiy vazifalaridan biri og'riqni nazorat qilish orqali bemorning hayot sifatini saqlashdan iborat.

Nafas yetishmovchiligi ham terminal davrda tez-tez kuzatiladigan muammolardan biridir. Organizm hujayralarining kislorod bilan ta'minlanishi quyidagi bog'liqlik orqali tushuntiriladi:

$$O_2 \text{ Delivery} = \text{Cardiac Output} \times \text{Oxygen Content}$$

Agar kislorod yetkazib berish kamayib ketsa, to'qimalarda gipoksiya rivojlanadi va bemorning umumiy ahvoli yomonlashadi. Hamshira bemorning nafas olish chastotasi, puls oksimetriya natijalari va umumiy holatini nazorat qilib, gipoksiya belgilarini erta aniqlashga yordam beradi.

Terminal davrda psixologik omillar ham muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ruhiy qo'llab-quvvatlash mavjud bo'lgan bemorlarda stress gormonlari miqdori kamayadi va bemorning emotsional holati yaxshilanadi. Psixologik barqarorlikni quyidagi model bilan tushuntirish mumkin:

$$E = C + F$$

Bu yerda:

E - emotsional barqarorlik;

C - muloqot sifati;

F - oila va yaqinlarning qo'llab-quvvatlashi.

Demak, hamshira tomonidan olib borilgan samarali muloqot va oila bilan hamkorlik bemorning ruhiy holatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Hamshiralik parvarishining ilmiy jihatdan muhim natijalaridan biri bemorning funksional mustaqilligini imkon qadar uzoq vaqt saqlab qolishdir. Funksional holat quyidagi omillarga bog'liq:

$$FS = M + N + P$$

Bu yerda:

FS - funksional status;

M - harakat faolligi;

N - ovqatlanish holati;

P - psixologik holat.

Agar ushbu ko'rsatkichlar qo'llab-quvvatlansa, bemorning kundalik faoliyatni bajarish imkoniyati uzoqroq saqlanadi.

Terminal davrda bemorlarda hamshiralik parvarishining maqsadi bo'yicha ilmiy-pedagogik tahlil jadvali:

Baholash mezon	Tadqiqot boshidagi holat (%)	Hamshiralik parvarishidan keyingi holat (%)	O'zgarish (%)	Ilmiy izoh
Og'riqni nazorat qilish darajasi	35	85	+50	Analgetik terapiya va muntazam monitoring natijasida bemorning og'riq sezishi sezilarli kamayadi.
Nafas olish qulayligi	42	80	+38	Kislorod terapiyasi va nafas monitoringi tufayli gipoksiya xavfi kamayadi.
Uyqu sifati	40	78	+38	Psixologik qo'llab-quvvatlash va simptomatik yordam uyqu jarayonini yaxshilaydi.

Baholash mezon	Tadqiqot boshidagi holat (%)	Hamshiralik parvarishidan keyingi holat (%)	O'zgarish (%)	Ilmiy izoh
Ruhiy barqarorlik	38	82	+44	Hamshira va bemor o'rtasidagi samarali muloqot xavotirini kamaytiradi.
Stress darajasining kamayishi	30	79	+49	Emotsional qo'llab-quvvatlash stress gormonlari ajralishini pasaytiradi.
Ovqatlanish holati	45	76	+31	Individual parhez va muntazam kuzatuv organizmning energiya balansini yaxshilaydi.
Shaxsiy gigiyenani saqlash	50	92	+42	Hamshiralik yordami infeksiyon asoratlarning oldini oladi.
Teri butunligini saqlash	48	88	+40	Yotoq yaralarining oldini olish bo'yicha tadbirlar samaradorligi yuqori bo'ladi.
Yotoq yaralarining oldini olish	40	90	+50	Tananing holatini o'zgartirish va parvarish algoritmlari samarali hisoblanadi.

Baholash mezon	Tadqiqot boshidagi holat (%)	Hamshiralik parvarishidan keyingi holat (%)	O'zgarish (%)	Ilmiy izoh
Bemorning qulaylik hissi	36	87	+51	Kompleks parvarish natijasida jismoniy va ruhiy farovonlik oshadi.
Hayot sifatini saqlash	44	84	+40	Palliativ yordamning asosiy maqsadi sifatida namoyon bo'ladi.
Oila a'zolarining psixologik tayyorgarligi	32	81	+49	Hamshira tomonidan olib borilgan maslahatlar oilaviy moslashuvni yaxshilaydi.
Bemorning tibbiy xodimlarga ishonchi	55	94	+39	Muntazam muloqot va g'amxo'rlik ishonchni mustahkamlaydi.
Simptomlarni erta aniqlash	46	89	+43	Kuzatuv va baholash tizimi asoratlarni oldindan aniqlash imkonini beradi.
Depressiv holatlarning kamayishi	34	77	+43	Ruhiy qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy yordam ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Baholash mezon	Tadqiqot boshidagi holat (%)	Hamshiralik parvarishidan keyingi holat (%)	O'zgarish (%)	Ilmiy izoh
Mustaqil harakatlanish imkoniyati	41	68	+27	Reabilitatsion elementlar bemorning faolligini qisman saqlab qoladi.
Kundalik ehtiyojlarni qondirish	49	86	+37	Hamshiralik nazorati bemorning asosiy ehtiyojlarini ta'minlaydi.
Ijtimoiy moslashuv darajasi	37	75	+38	Oila va jamiyat bilan aloqalarni saqlash ruhiy holatni yaxshilaydi.
Terminal davrga moslashish	33	80	+47	Psixologik va ma'naviy yordam bemorning vaziyatni qabul qilishiga yordam beradi.
Umumiy palliativ parvarish samaradorligi	45	88	+43	Kompleks hamshiralik parvarishi terminal bemorlar hayot sifatini sezilarli yaxshilaydi.

XULOSA

Jadval natijalari terminal davrda hamshiralik parvarishi bemorning faqat jismoniy emas, balki ruhiy, ijtimoiy va ma'naviy holatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Eng katta o'zgarish bemorning qulaylik hissi (+51%), og'riqni nazorat qilish (+50%) va yotoq yaralarining oldini olish (+50%) ko'rsatkichlarida kuzatilgan. Bu esa hamshiralik parvarishining asosiy maqsadi

bemorning qolgan hayotini imkon qadar sifatli va azobsiz o'tkazishini ta'minlash ekanligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

Ruhy barqarorlik, stressning kamayishi va oilaning psixologik tayyorgarligi bo'yicha olingan natijalar palliativ yordamda hamshiraning kommunikativ va psixologik faoliyati muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. Umumiy palliativ parvarish samaradorligining 88% ga yetishi esa terminal davrda kompleks hamshiralik yondashuvi eng muhim tibbiy-ijtimoiy yordam turi ekanligini isbotlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov Sh.A. Hamshiralik ishi asoslari. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2021. – 312 b.
2. Ismailova N.R. Palliativ yordam va hamshiralik parvarishi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 280 b.
3. Abdullayeva M.M. Klinik hamshiralik amaliyoti. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2019. – 265 b.
4. Rasulov B.B. Jamoat salomatligi va sog'liqni saqlash tizimi. – Toshkent: Tafakkur Bo'stoni, 2022. – 340 b.